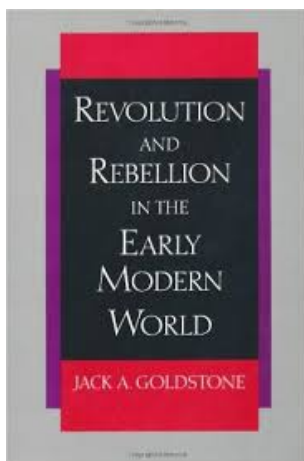

Resum i comentari del llibre de Jack A. Goldstone.

Jack A. Goldstone(1991) *Revolution and Rebellion in the Early Modern World* Berkeley, University of California Press

1.- Plantejament.

El llibre de Jack A. Goldstone es planteja com a objectiu fer un estudi de les revolucions i rebel·lions que es van produir a l'Edat Moderna. En concret fa un estudi comparatiu de la *Revolució anglesa*, de la *Revolució Francesa*, de la crisi de l'imperi Otomà, de la transició xinesa de l'època Ming-Qing i del Japó. Per fer aquest estudi desenvolupa un model que ell anomena demogràfic/institucional. A partir d'aquest model analitza les diferències que es donen entre els diferents casos. Com és habitual es parteix d'una pregunta inicial que en aquest cas és la següent: per què els col·lapses dels estats a l'Edat Moderna, no només a Europa sinó

a escala global, es van agrupar en dos onades temporals? La primera culminada a mitjans del segle XVII, i la segona a mitjans del segle XIX i separades aproximadament per un segle des de 1660 fins al 1760 d'estabilitat?

Goldstone troba remarcables similituds en els símptomes que pateixen els estat quan s'enfronten a una crisi. El conjunt de factors que troba es sintetitzen en els següents: una crisi fiscal de l'estat juntament amb inflació; divisions dins de les elits degudes a la mobilitat social; aixecaments populars, en part autònoms i en part orquestrats per les elits, que impulsats amb força per demandes econòmiques bàsiques demanen canvis en la organització política, econòmica i social.

Després del col·lapse dels estats de meitat del segle XVII Europa es va encaminar cap a una època de progrés econòmic accelerat per descobriments i innovacions, mentre que les economies asiàtiques van créixer només quantitativament. Així dues qüestions històriques es plantegen: per què s'assemblen els quasi simultanis col·lapses dels estats europeus i asiàtics? I en quin grau tenen orígens similars, i per què els resultats a llarg termini són tan diferents portant a una divergència coneguda com *the rise of the west*.

Malgrat que sovint els símptomes poden ser similars, no sempre els resultats són els mateixos. L'explicació d'aquesta divergència en els resultats pot ser deguda a la desigual intensitat en els símptomes o bé que la resposta que troba cada societat per sortir de la crisi difereix en funció de les seves pròpies institucions culturals i polítiques.

2.- Crisi d'estat, col·lapse de l'estat.

Per situar el seu estudi Goldstone comença per explicar que entén ell per una crisi d'estat. Es parla d'una crisi d'estat quan es produeix una sospita continuada que l'estat és ineficient o injust; esdeveniments concrets com una crisi fiscal o una desfeta militar són aleshores agafats com la prova definitiva de l'anterior sospita. Les crisis es donen quan un nombre políticament significatiu de l'elit, o grups populars, o els dos alhora, deixen de mantenir aliances amb l'estat existent, sense tenir en compte com està format l'estat i sense tenir en compte si aquest canvi

en les aliances és degut a que l'estat ha actuat injustament o simplement de forma ineficient, o degut a canvis en l'economia o l'entorn internacional del qual l'estat n'és víctima.

Una crisi d'estat generalment indica una situació de desequilibri -a ulls de les elits influents o per un gran nombre de la gent del carrer, l'estat és incapaç de complir amb les tasques que s'espera d'ell, demanant masses recursos per portar a terme aquestes tasques, o les dues coses a l'hora. Així la tensió rutinària entre les despeses de l'estat i els seus ingressos arriba a nivells molt alts.

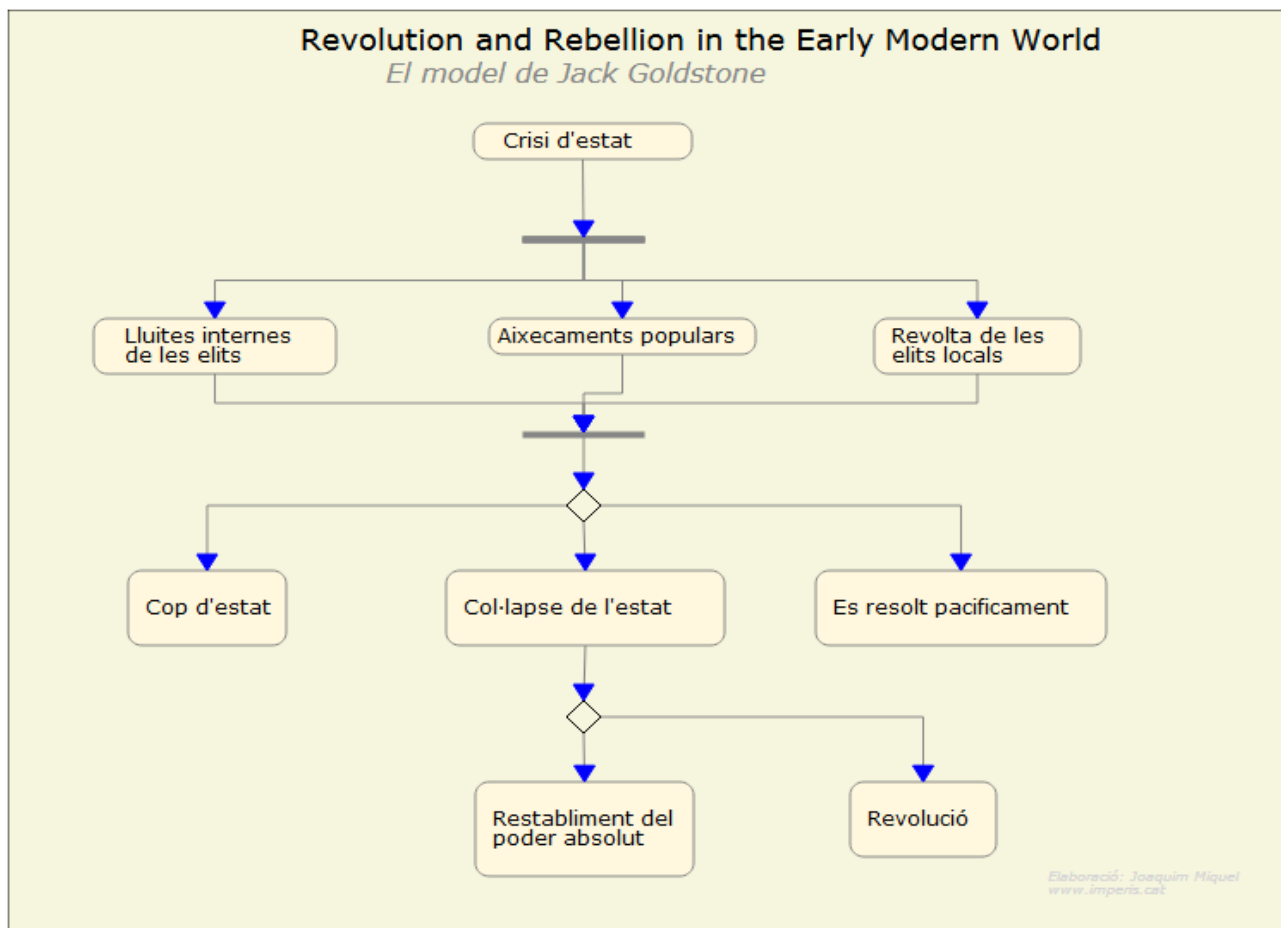

Figura 1.

Un col·lapse de l'estat es produeix quan una crisi d'estat desemboca en un conflicte general, amb una combinació de revolta de les elits, lluites internes de les elits, i aixecaments populars. Una crisi d'estat es pot resoldre pacíficament si les elits apunten el poder de l'estat, o si els reformadors tenen èxit en reformar les injustícies de l'estat. O pot desembocar en un cop d'estat si un grup important de les elits resta unida i son capaços de forçar els canvis desitjats sense mobilitzacions populars. Però si les elits estan altament alienades de l'estat, disposant de substancials recursos, i dividides entre elles, la crisi d'estat es pot convertir en una revolta de les elits i en una dura lluita dins les elits. I si els disturbis populars se'ls emporta el vent, el conflicte entre les elits i l'estat pot obrir les portes als aixecament populars o a què donin suport a una determinada facció de les elits. Les lluites pel poder entre els diferents grups poden portar a la guerra civil. Així el col·lapse de l'estat és refereix a una situació de gran desordre, amb col·lapse de l'autoritat estatal. Aquesta situació a vegades és anomenada

revolució. Goldstone reserva el nom de revolució per aquells casos en què el col·lapse de l'estat és seguit per uns canvis substancials en les institucions polítiques i socials i en la ideologia utilitzada per justificar aquestes institucions.

3.- Fallida de les explicacions tradicionals.

Fins no fa gaire, afirma Goldstone, molts acadèmics veien la Revolució Anglesa de 1640 com la culminació d'extensos canvis en la societat anglesa. La imatge d'una anti-comercial Corona en front d'una agressiva alta burgesia emprenedora es veu ara com a falsa.

Pel que fa a la revolució francesa, els estudis recents mostren el paper relativament limitat, i en gran part provincial de la burgesia; els líders revolucionaris a París van ser extrets de professionals i, en una gran part, de la noblesa.

Fured i Richet, continua Goldstone van argumentar que els conflictes que van debilitar fatalment l'estat francès no van ser els que es van produir entre les diferents classes sinó entre els diferents elements de l'administració absolutista, procedents de diferents grups, i cada vegada més dividits en el seu accés al poder i a la preeminència social.

No va ser una crisi del capitalisme sinó una crisi de la administració absolutista que va fer caure el vell ordre. També recorda que Beherens de forma similar va assenyalar «que sovint s'ha assenyalat, i avui està públicament admès, que la explicació ortodoxa de la Revolució Francesa en termes de lluita de classes no supera el test dels fets. Però ara que la ortodòxia està desacreditada no sabem que pensar (...) ara no tenim una explicació coherent.»

En definitiva, l'anterior àmpliament acceptada explicació de la història de l'Edat Moderna ara ha caigut per terra. Les Revolucions angleses i franceses, s'argumenta, no són res més que accidents històrics.

Goldstone cita a McDougall quan es pregunta «Hi ha una història de l'Edat Moderna? O només hi han històries?... Sense una macro història... el ple significat de les peculiaritats històriques d'una societat donada no es poden veure.» i afegeix «Pot la professió [d'historiador] sobreviure a llarg termini sense una estructura general per albergar i organitzar el nostre magatzem de coneixements especials en expansió?» És en aquest moment, quan els dos marcs històrics predominants -el de la historiografia clàssica i el del materialisme històric- queden descartats, quan Goldstone fa la seva proposta.

4.- El paper de la població.

Goldstone es pregunta si és adequat considerar els canvis en la població com un factor exogen en la història de l'Edat Moderna o si pel contrari s'han de considerar com dependents dels canvis econòmics o de les condicions culturals. Donat que l'amplitud dels moviments de la població es mouen en la mateixa direcció, encara que a diferents ràtios, des d'Anglaterra fins a la Xina, la resposta no es pot trobar en les condicions econòmiques locals o en els patrons culturals. En efecte, la mortalitat a llarg termini és clarament independent d'aquestes condicions econòmiques, així com dels preus i l'oferta d'aliments. Sempre que les dades de població, preus dels aliments, i salaris existeixen, ens trobem constantment que períodes de creixement de la població eren precisament períodes de preus dels aliments relativament alts i baixos salaris; mentre que en períodes de baixos preus dels aliments i alts salaris la població s'estancava.

La mortalitat no respectava els ingressos. La mortalitat a llarg termini de les elits Angleses i

Franceses eren bastant similars als de la població en el seu conjunt. Per tant, els estudiosos han arribat a creure que els factors determinants dels canvis de mortalitat a llarg termini s'han de buscar en les incidències de les malalties.

La demografia per tant, es considera una variable independent, però en canvi la seva evolució sí condiciona i afecta a l'estructura social sent la base que posa en marxa l'inici de les tensions socials que desencadenaran una crisi d'estat, un col·lapse de l'estat o una revolució.

5.- Crítica del pensament lineal.

Encara que la noció que els canvis de la població estan a l'arrel dels canvis històrics a gran escala, i que sovint s'han tingut en compte, ràpidament han estat descartats. El rebuig, segons Goldstone, prové de dos modes convencionals de pensament: una visió Malthusiana dels canvis de població, i un pensament lineal sobre la causalitat històrica. Per tal que el model, que proposa Goldstone, no sigui descartat lleugerament, l'autor fa una crítica als anteriors dos modes de pensament.

Aquells que consideren que la versió simplista del malthusianisme és la *única* manera de considerar el paper que juga la població en la història poden pensar, per tant què des que aquesta teoria va ser invalidada, són lliures d'acomiadar (descartar) qualsevol paper que l'increment de la població pugui tenir en els canvis històrics.

Però els demògrafs històrics i els economistes han desenvolupat visons bastant més sofisticades sobre el creixement de la població al llarg de la història. En primer lloc, es reconeix que la població no està dirigida simplement pels naixements; els brots de malalties epidèmiques poden fer créixer o decreixer la mortalitat a llarg termini, portant a períodes d'estancament de la població o de creixement. En segon lloc, també es reconeix que l'oferta d'aliments no va posar límits estrictes al creixement; l'oferta d'aliments a vegades creix més depresa que la població, i a vegades més lentament, però a llarg termini el creixement de l'oferta d'aliments ha superat generalment el creixement de la població. En tercer lloc, molt abans que el menjar s'esgoti, actuen els efectes distributius. És a dir, encara que l'oferta d'aliments sigui l'adequada per la població en el seu conjunt, un increment en l'oferta de treball que fa baixar els salaris, o una lleugera reducció en l'oferta d'aliments que faci pujar els preus, pot deixar considerables sectors de la població empobrits. Per tant, encara que la població en el seu conjunt estigui dins dels límits *Malthusians*, canvis en l'oferta relativa dels aliments i de l'oferta de treball pot provocar que sigui difícil per molta gent comprar el menjar necessari o altres productes de consum.

El segon mode de pensament que ataca Goldstone està relacionat amb els que estan acostumats a pensar d'una manera lineal sobre les causes històriques. Com que els augments de la població van ser graduals i no enormement grans, al pensament lineal li costa trobar un vincle amb les revolucions i rebel·lions. Ambdós són fets grans i sobtats; la seva pròpia naturalesa sembla requerir un tipus diferent d'explicació. Goldstone considera aquests problemes sota dos partides: primer, la mida de les causes històriques i els seus efectes; segon, el seu caràcter sobtat.

La qüestió de la mida és simple: per algú limitat al pensament lineal, un 10% de canvi en una causa ha de provocar un 10% de canvi sobre l'efecte, si es dobla la causa es dobla l'efecte, i així simple proporcionalitat. Però la història no és lineal: la majoria de factors causals afecten diferents grups de forma molt diferent. D'altra banda, causes simples es poden combinar i

interactuar, multiplicant enormement els seus efectes.

El creixement de la població té un particular efecte no lineal sobre els grups marginals -els grups que s'enfronten a algun tipus de condicions limit, com els pagesos que busquen noves terres, o els fills joves de les elits que busquen obtenir noves posicions d'elit. En qualsevol creixement de la població, aquells grups pressionats fora d'algun límit creixen més ràpidament. Quan es considera l'impacte del creixement de la població en la mida dels grups marginals, combinat amb l'increment dels preus que l'increment de la població normalment comporta, el cost financer de suportar aquests grups marginals s'incrementa molt més, encara que el total de la població només s'hagi doblat. Aquest és un efecte no lineal.

El problema que les revolucions i rebel·lions apareguin de forma sobtada deriva del pensament lineal; pensar que un esdeveniment sobtat ha de tenir una causa sobtada. Per descartar aquesta idea Goldstone fa un paral·lelisme amb els terratrèmols. Molt abans que es produeixi, la calor i l'energia cinètica crea pressions sobre l'escorça de la terra. Es creen les falles i la pressió s'acumula. En algun moment algun punt de la falla cedeix i es produeix el terratrèmol. Què l'ha causat? La causa immediata ha estat el trencament d'un bloc, però aquest trencament ha tingut l'origen en l'acumulació de la pressió.

Les causes de les revolucions i de les principals rebel·lions operen de forma similar als terratrèmols. És adir, en els anys anteriors a una revolució o rebel·lió, s'acumulen pressions pel canvi. Però les estructures socials i polítiques resisteixen durant un temps als canvis. Tot d'una, però algun esdeveniment – col·lapse fiscal de l'estat, o una revolta regional, trenca l'equilibri i es produeix la rebel·lió o la revolució. Les seves causes, per tant no s'han de buscar en esdeveniments sobtats. Aquests esdeveniments es poden considerar com disparadors de les forces socials reprimides, però no són les causes fonamentals. En efecte, aquests esdeveniments són el resultat de la acumulació de pressions socials anteriors. Un factor acumulatiu a llarg termini, com l'increment de població, pot portar fàcilment a esdeveniments sobtats.

El que importa és si les institucions socials i polítiques existents són prou flexibles per canviar fàcilment en resposta a aquestes pressions. On les institucions són flexibles, diu Goldstone com en un estat democràtic modern, les pressions poden ser absorbides mitjançant processos electorals i canvis polítics. On les institucions són relativament inflexibles, com en les monarquies hereditàries o imperis amb sistemes tradicionals de taxació, el reclutament de l'elit, i l'organització econòmica, el resultat és probablement una rebel·lió o una revolució. La clau de l'estudi del llibre, per tant, és traçar com la acumulació de pressions en els règims relativament inflexibles porta a crisis, i al revés, com la cessació d'aquestes pressions porten a períodes de relativa estabilitat.

6.- El marc que proposa Goldstone.

El marc comú que proposa Goldstone per estudiar les diferents crisi d'estat d'aquest període es pot descriure de la següent manera. Durant el període els estats no estaven preparats per fer front a les tensions derivades d'un augment continuat de la població, que anava per sobre dels augments aconseguits en la productivitat de la terra. Les implicacions d'aquest canvi ecològic van més enllà dels problemes de la pobresa i dels desplaçaments de la població. La pressió sobre els recursos porta a un augment continuat dels preus (inflació). Donat que en molts estats el sistema impositiu estava basat en quotes fixes sobre persones o terres, els ingressos fiscals van quedar per darrere de la pujada de preus. Els estats així no tenien cap altre alternativa que incrementar els impostos. Però els intents d'augmentar els impostos van

topar amb l'oposició de les elits i de les classes populars, i així rarament tenien èxit en la compensació de l'espiral de despeses. Com a resultat, la majoria dels principals estats del segle XVII van anar apujant ràpidament els impostos però es van veure avocats a una crisi fiscal.

D'altra banda, les elits buscaven assegurar la seva posició relativa. L'augment de la població va fer incrementar el nombre d'aspirants per ocupar les posicions d'elit, i les seves demandes eren difícils de satisfer donades les tensions fiscals de l'estat. Les elits, així es van dividir, per creixents rivalitats i faccions, per la recerca de posicions, i la resistència a les demandes estatals els va portar a conformar xarxes de patronatges rivals en competició per les recompenses (subvencions) de l'estat.

Finalment, el creixement de la població va portar no només la misèria rural sinó també la migració cap a la ciutat i la disminució dels salaris reals, degut a la ràpida expansió de la població jove que va acompanyar l'increment de la població. Així tant la població urbana com la rural van organitzar disturbis per obtenir aliments i protestar pels baixos sous.

Aquest model del col·lapse dels estats posa èmfasis en els canvis demogràfics. Però no es queda només en aquest canvis. El procés clau està en com afecten els canvis demogràfics els aspectes crítics de l'estructura social. Així per cada cas tractat en el llibre examinen les proves relacionades amb les següents qüestions: (1) Com va canviar la població? (2) Com els canvis en el balanç entre la població i la producció econòmica van afectar els preus? (3) Com els canvis en els preus van afectar els ingressos del estat? (4) Com els canvis en la població i en els preus afecten els ingressos de les elits i el reclutament individual i de les famílies als llocs d'elit? (5) Com els canvis en la població i en els preus afecten els ingressos i les condicions d'ocupació de la població en general, tant pagesos propietaris com treballadors de la terra? I (6) Com els canvis en els ingressos relatius de l'estat, les elits i les classes populars afecten l'alineament ideològic, incloses les aliances amb les esglésies establertes i les heterodoxes? Donat que aquest marc explicatiu combina la atenció entre els canvis demogràfics i la habilitat de diverses estructures socials per respondre a aquest canvis, no és estrictament un model demogràfic sinó més aviat un model *demogràfic/estructural* del col·lapse dels estats, segons afirma el propi autor del llibre.

Segurament una de les principals virtuts del model de Goldstone és proporcionar un pla de treball per validar els fets en situacions similars. Certament no en totes les èpoques estan disponibles les dades que voldríem, però disposar d'un model que ha estat contrastat amb dades per un nombre significatiu de casos pot ser útil per ser utilitzat com a hipòtesi de treball en altres casos.

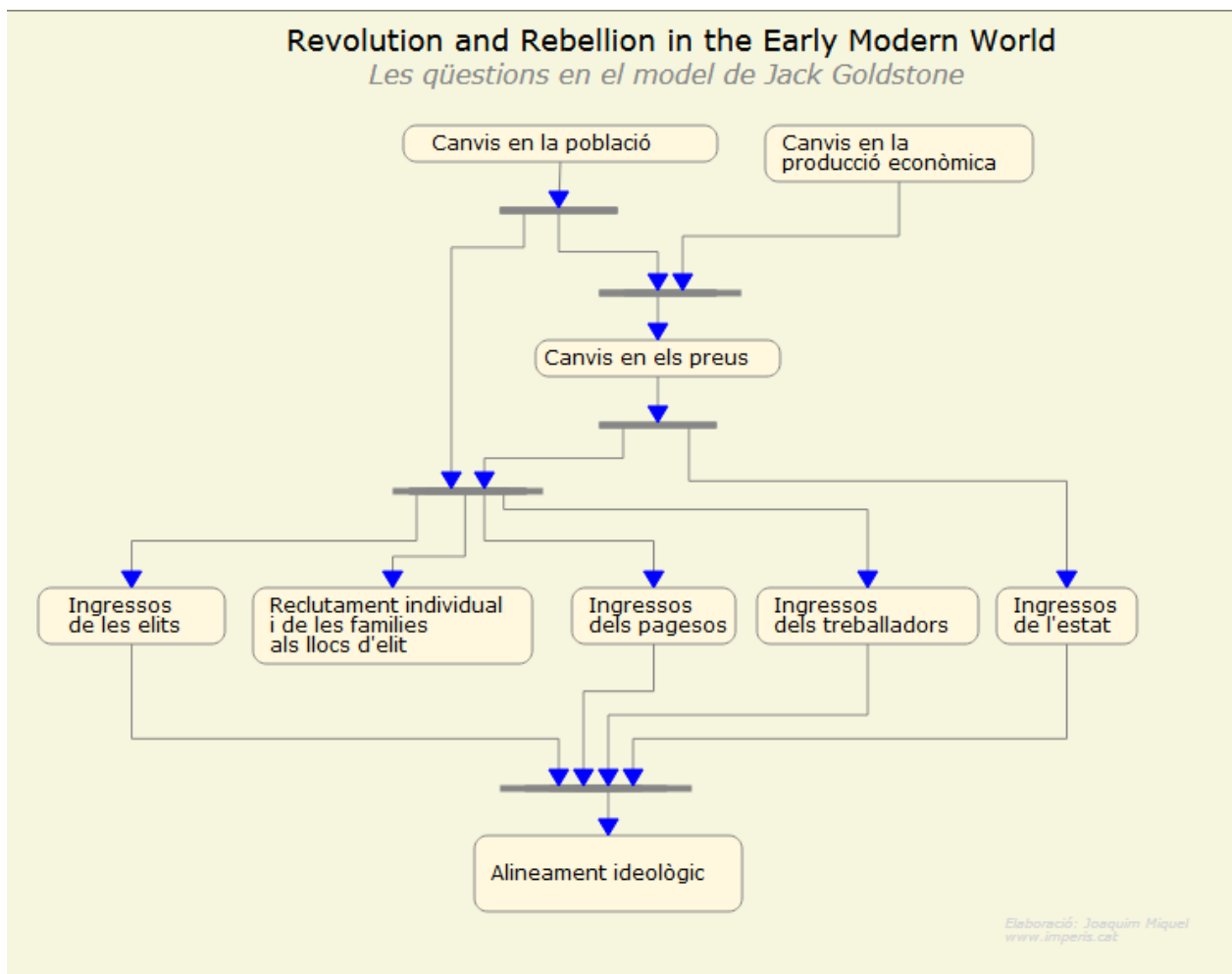

Figura 2.

7.- Conclusions de l'estudi.

Resumint, el model del llibre agafa una aproximació post-Malthusiana i no lineal de la dinàmica de població. Es centra en els efectes distributius dels canvis relatius de la població i els recursos, més que no pas en l'escassetat pel conjunt de la societat. I en destaca que l'impacte del creixement de la població no és simplement proporcional als canvis sobre tota la població, sinó que sovint és més gran, particularment pels grups marginals o quan es combina amb els canvis de preus. D'altra banda, no és necessari buscar causes sobtades o unidireccionals per les revolucions i les rebel·lions. En canvi, és més útil examinar l'impacte acumulat de les forces sobre les institucions inflexibles, i prestar atenció a l'impacte d'aquestes forces sobre diferents nivells de la societat.

Podem dividir el model teòric de Goldstone en dos parts. En la primera s'analitzen quins camins segueixen les forces que desencadenen les crisis i els col·lapses dels estats. La segona com cada societat en funció de la cultura i de les *innovacions culturals* que genera se'n surt. Per Goldstone s'ha de revisar la creença que mentre la crisi de l'imperi Otomà i de Xina es va resoldre amb algunes petites reformes institucionals i el restabliment de l'antic règim, en canvi les revolucions anglesa i francesa van produir importants canvis en les institucions.

Les revolucions Angleses i Francesa no van ser únicament el resultat de la crisi occidental del capitalisme o l'absolutisme. Les seves causes bàsiques van ser compartides profundament per

les crisis de l'imperi Otomà i la Xina. La divergència de la civilització occidental i l'oriental després de la meitat del segle XVII no és pot atribuir simplement a diferències estructurals entre les *revolucions* occidentals i les revoltes camperoles d'orient o les seves crisi dinàstiques. En termes de canvis institucionals, particularment en els canvis de l'estructura local de les classes, es van produir canvis més extensos després del segle XVII a la Turquia Otomana i a la Xina dels Ming que els que es van donar després de la revolució anglesa. Per tant, cal reexaminar per complert la qüestió de la divergència en el desenvolupament econòmic i polític entre Occident i Orient, i del dinamisme d'Occident i l'estancament de l'Orient a l'Era Moderna.

Centrant-se en el marc cultural i la forma en què regeixen les reaccions a les crisis d'estat i la forma en què es reconstrueix l'estat proporciona un punt d'inici d'aquesta explicació. Els diferents llegats ideològics, incrustats en la reconstrucció de l'estat, després de les crisis del segle XVII, van influir profundament en la posterior divergència entre Occident i Orient.

En els períodes d'estabilitat política, el nivell d'innovacions culturals pot ser baix, mentre que en altres períodes, com en els períodes pre-revolucionaris, les innovacions ideològiques poden augmentar, però principalment com a resposta a les forces materials que han originat la crisi social.

Curiosament, van ser precisament aquelles revolucions que van fallar en superar completament les tradicions, però que van experimentar una fase de creativitat ideològica contra la tradició, a saber França i Anglaterra, que van deixar un llegat fructífer i tensions dinàmiques després de les revolucions. Encara que el Puritans i el Jacobins es van diluir després de les revolucions, van deixar un pòsit de símbols, institucions i ideals contra la tradició. La reconstrucció de l'estat en aquest països va estar sempre desafiat pels clams contra el poder absolut.

En canvi, la resposta ideològica que es va donar en els casos en què la tradició es va veure reforçada després del col·lapse de l'estat -com a l'imperi Otomà, Xina, i Espanya- buscava purificar i reafirmar les institucions tradicionals. La reconstrucció de l'estat i de les institucions socials van permetre recuperar la prosperitat de les institucions tradicionals; però l'empobriment del marc cultural després del col·lapse social van reduir la base pel futur dinamisme i els canvis fonamentals.

Al final del llibre Goldstone dedica un apartat a advertir dels símptomes de declivi dels Estats Units que ja advertia al 1991 quan es va publicar el llibre. A saber, l'augment continuat del dèficit públic i l'augment de la desigualtat en la distribució de la renda. Per l'autor no deixa de ser una paradoxa que el país que més ha simbolitzat l'*ascens d'Occident* i dels valors que el varen fer possible ara mostri aquests símptomes.

8.- El model de Goldstone: una eina per la matemàtica de la història?

El model proposat per Goldstone té l'ambició de ser un model per aplicar a l'estudi de les crisis dels estats de l'Edat Moderna. En aquest sentit no es pot negar que té una solidesa teòrica notable que a més sembla avalada per l'estudi dels casos concrets que s'examinen en el llibre. En relació a la *matemàtica de la història* sembla oportú fer-se la següent pregunta: té algun punt d'encaix amb la teoria d'Alexandre Deulofeu? O bé, el seu plantejament la converteix en una peça totalment aliena a aquesta teoria?

És evident que el seu objectiu és molt més limitat, però tot i així, intentarem argumentar que la descripció del seu procés pot encaixar perfectament amb algunes de les fases que descriu

Deulofeu en la seva teoria. En concret estem pensant en la gran depressió que passen els imperis després del primer procés agressiu. En aquests moments els imperis es veuen avocats a una triple guerra civil entre la classe dirigent, les ciutats que volen recuperar la seva independència i el poble que es subleva. Resultat de tot plegat en surt un nou poder central més fort que restableix el poder de l'estat, i inicia el segon procés agressiu. Expressat en uns termes descriptius que mostren uns mecanismes que en la teoria de Deulofeu no apareixen, Goldstone mostra els moviments de fons que van carregant les tensions que faran esclatar la triple guerra civil.

Però atenció, el model de Goldstone no és aplicable només a aquest moment, perquè els moviments de fons que provoquen les crisis d'estat no sempre es resolen de la mateixa manera. A vegades donen peu a un cop d'estat o a un moviment reformista i en d'altres a rebel·lions i revolucions i també a contrarevolucions.

El cas francès coincideix plenament amb el període de depressió imperial després del primer procés agressiu, mentre que la revolució anglesa cau de ple dins del primer procés agressiu de l'imperi anglès. Pel que fa a l'imperi Otomà la crisi de l'estat que analitza Goldstone es situa en l'inici de la fase de desintegració de l'imperi. En el cas de la Xina, Goldstone fa notar que la fi de la dinastia Ming al 1644 coincideix amb les crisis d'estat del mateix període a Europa. Aquesta caiguda es correspon amb l'inici de la fase unitària del primer nucli imperial del tercer cicle de la cultura xinesa. L'última de les crisis estudiades es la que es va produir sota la dinastia Qing en el període que va de 1780 fins 1850. Aquest període de disturbis coincideix amb l'anomenada *època de les revolucions* a Europa, fet que reafirma a Goldstone en la convicció que les forces que dominen la evolució a Europa i Àsia no poden ser tant diferents com es pensava. En la teoria de Deulofeu aquest últim període es correspon amb l'època de decadència de l'imperi xinès.

Com es pot veure les crisis d'estat estudiades per Goldstone no s'ubiquen sempre en la mateixa fase del procés evolutiu descrit per Deulofeu, però això d'entrada no hauria de ser un obstacle perquè els resultats d'aquestes crisis no són sempre iguals. Segons el grau d'intensitat, a vegades es resolen amb un simple cop d'estat i en d'altres amb un col·lapse general de l'estat. En funció de quina sigui la flexibilitat de cada societat per trobar solucions al conflicte aquest es podrà resoldre d'una manera o altre. Les forces que operen sota terra van enfortint els desequilibris que al final desencadenaran la ruptura, però la envergadura d'aquestes forces i la resistència de la societat no sempre és la mateixa, de manera que el resultat serà diferent en funció de l'etapa que es trobi la societat. Aquesta diferència en la resposta ve caracteritzada per la resposta de les institucions i la cultura de cada moment, segons Goldstone.

La dinàmica social té el seu origen en el fet que les societats no es reproduïen en el temps com una còpia exacte d'un període a un altre. Els canvis en la població i en la capacitat de producció condicionen els canvis en les relacions entre les persones, i la forma com està distribuïda la riquesa. Si les societats al reproduir-se fossin capaces de fer còpies exactes d'elles mateixes, molt probablement, la evolució social seria molt dèbil. Per tant l'enfocament de Goldstone al introduir aquest factor explicatiu -els canvis en la població i totes les seves conseqüències- pot complementar molt bé l'explicació de les causes que provoquen la evolució dins del model de Deulofeu.

És també molt interessant la crítica que fa Goldstone del pensament lineal. Les societats són organitzacions complexes, constituïdes per múltiples xarxes que interactuen entre elles. És difícil fer un catàleg de relacions causa efecte que siguin vàlides per tots els llocs i temps. Igual

que a nosaltres els humans ens afecten al·lèrgies i infeccions, però no tothom hi reacciona de la mateixa manera, de forma semblant, no totes les societats reaccionen igual en front dels moviments de fonts i dels desequilibris que han d'afrontar les societats. Per tant, no hi ha res d'estrany en què hi puguin haver moviments que afecten a la població d'una manera general en tot el territori de Euràsia, però que afectin de manera diferent a cada país. Les institucions i la cultura de cada país condicionaran la resposta donada.

Un dels elements importants que destaca Goldstone que afecta la resposta donada té a veure amb el grau de flexibilitat de les institucions per buscar una solució. I aquests és un element clau per situar *l'edat* d'una societat. Les cultures *joves* són més flexibles, i tenen més capacitat per trobar diferents camins. Normalment estan menys especialitzades. Podríem concloure afirmant que el que determina el resultat en cada moment no són únicament les forces que actuen per sota de la societat, sinó la reacció que la pròpia societat és capaç de generar en front d'aquestes forces.

Aquest enfocament basat en els sistemes complexos admet que, com no estem en front d'un sistema que es mogui per una lògica lineal simple, no es pot deduir el comportament del sistema aplicant una lògica lineal. Això no vol dir que el sistema no es pugui comportar d'acord amb unes lleis determinades, però aquestes hauran de ser descobertes per altres vies. I quines són aquestes vies? Doncs, en primer lloc l'observació, però aquesta ha de ser una mirada més general que busqui les diferents configuracions i morfologies que poden adoptar les estructures socials. Però aquesta ja és una altra història...

Joaquim Miquel

Maig 2017